



ЦЕНТР РЕГІОНАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
CENTER FOR REGIONAL STUDIES

УДК 327.5(478)(049.3)(477)

<https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.03>

ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ КОНФЛІКТ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналітична доповідь

За повного або часткового відтворення цієї публікації посилання на видання обов'язкове

А. О. Филипенко, завідувач сектору досліджень Південного регіону в місті Одесі центру регіональних досліджень НІСД

Зміст

	Вступ.....	2
1	Позиція основних акторів щодо врегулювання Придністровського конфлікту.....	3
1.1	Республіка Молдова: невизначеність «особливого статусу».....	4
1.2	Придністров'я: «безальтернативність незалежності»... ..	6
1.3	Російська Федерація: широка автономія для Придністров'я..... .	8
1.4	Україна: усвідомлення загрози.....	11
1.5	ОБСЄ: під прицілом критики.....	14
1.6	Європейський Союз: «малі кроки» і «зміцнення довіри».....	16
1.7	США: стримування Росії та права людини.....	22
2	Сучасний стан переговорного процесу.....	23
	Висновки та рекомендації.....	28
	Додаток. Основні етапи придністровського врегулювання.....	31

ВСТУП

Російська агресія проти України сприяла відновленню уваги до військово-політичних конфліктів на пострадянському просторі та досвіду їх врегулювання. Особливо тих, які відбувалися за безпосередньої участі Російської Федерації (РФ), а саме – Придністровського, конфліктів у Грузії (Абхазії та Цхінвальському районі), котрі фактично продовжені російсько-грузинською війною 2008 р. Кожен з них відрізняється тривалістю військової фази, масштабом бойових дій та кількістю жертв, економічними та політичними наслідками, рівнем та характером політичної та військової залученості Російської Федерації.

Внаслідок цих конфліктів створено квазі-державні утворення («Придністровську Молдавську республіку (ПМР)», «Республіку Абхазію» та «Республіку Південну Осетію»), які перебувають під російським контролем і отримують політичну, військову, фінансово-економічну та інформаційну допомогу з боку Москви.

Зазначені державні утворення мають різний політико-правовий статус. «Республіку Абхазію» та «Республіку Південну Осетію» визнано РФ та кількома її державами-клієнтами після російсько-грузинської війни 2008 р., натомість «ПМР» визнання не отримала.

Досі поширені погляди на зазначені конфлікти як насамперед внутрішні для Молдови та Грузії, які відбулися між різними етнічними групами. Відповідно, кожен з них розглядається окремо, а не в контексті неоімперської політики Російської Федерації, спрямованої на формування власної сфери впливу. Крім того, тривала відсутність прогресу у врегулюванні зазначених конфліктів налаштовує на нові підходи в оцінці «миротворчих» зусиль Москви.

У 2022 р. виповнюється 30 років з часу завершення «гарячої» фази Придністровського конфлікту і переходу до процесу його врегулювання. Втім, попри значні зусилля, використання різних форматів і підписані документи, Республіка Молдова (РМ) досі залишається розділеною.

Незважаючи на часову віддаленість та різні історичні умови, саме Придністровський конфлікт є найбільш релевантним для України за рядом чинників, а саме :

- розмитість у конфлікті етнічного та релігійного компонентів¹;

¹ Що, звісно, не відкидає наявності конфлікту культур, і, відповідно ідентичностей. У випадку як Придністров'я, так і Донбасу важливим чинником, котрий забезпечив спрацювання зовнішнього втручання, була специфічна регіональна ідентичність, пов'язана з розвинутою індустрією, культом робітничої праці, носії якої відчували загрозу власному способу життя після розпаду СРСР.

- використання Росією схожих «гібридних методів» (іррегулярні збройні формування, застосування регулярних військових частин у критичній фазі конфлікту, інформаційні операції за допомогою засобів масової інформації тощо);

- позиціонування Російської Федерації як посередника, а не учасника конфлікту, її намір звести процес врегулювання до переговорів між офіційною владою держави та сепаратистами.

Виходячи з цього, Україні важливо врахувати досвід Придністровського конфлікту, спроби його врегулювання при визначенні напрямів та засобів реалізації політики щодо деокупації окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) і Криму.

1. ПОЗИЦІЯ ОСНОВНИХ АКТОРІВ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Основним форматом придністровського врегулювання є «5+2». До формату входять: сторони конфлікту (Республіка Молдова та Придністров'я), ОБСЄ, Україна та Російська Федерація – як посередники, ЄС та США – як спостерігачі). Сторони конфлікту представлено на переговорах: з молдовської сторони – віце-прем'єр з питань реінтеграції, з придністровської сторони – «міністр закордонних справ Придністровської молдавської республіки».

Крім того, у процесі придністровського врегулювання діє щорічна конференція зі «зміцнення заходів довіри». Практична робота здійснюється 13 експертними (робочими) групами: з питань економічної діяльності, освіти, телекомунікацій та поштового зв'язку, боротьби зі злочинністю, транспорту та дорожнього господарства, охорони здоров'я, екології, залізничного транспорту і сполучень, банківської діяльності, митної взаємодії, з нормативно-правового та документаційного забезпечення громадян тощо. Ці групи є невід'ємним допоміжним механізмом переговорного формату «5+2». Їх завдання – розробка пропозицій та проєктів рішень з проблем у відповідних галузях для підписання на рівні представників з політичних питань.

Контроль за дотриманням режиму припинення вогню, виконанням домовленостей про відведення частин збройних сил та інших формувань, бойової техніки та озброєння, забезпечення підтримки миру та правопорядку в населених пунктах, що знаходяться в зоні безпеки, здійснює Об'єднана контрольна комісія (ОКК). До ОКК входять по 6 представників з трьох сторін (Республіки Молдова, Придністров'я, Російської Федерації).

Переговорний процес у цілому має дискретний характер, коли періоди інтенсифікації перемовин змінюються тривалими періодами стагнації та загострення відносин між Тирасполем та Кишиневом. Процес значною мірою залежить від низки

суб'єктивних обставин: внутрішньополітичної ситуації у Республіці Молдова, відносин між посередниками та провідними акторами (зокрема між США та ЄС, з одного боку, та Росією – з іншого).

1.1. Республіка Молдова: невизначеність «особливого статусу»

Правовий статус Придністровського регіону визначено Конституцією та законами Республіки Молдова. Так, у Конституції (Глава VIII. Ст. 110) визначено, що «населеним пунктам лівобережжя Дністра можуть бути надані особливі форми і умови автономії відповідно до особливого статусу, встановленого органічним законом»².

Безпосередньо правовий статус Придністровського регіону визначає ухвалений 22 липня 2005 р. Закон № 173 про основні положення особливого правового статусу населених пунктів лівобережжя Дністра (Придністров'я). Згідно з цим Законом, у складі Республіки Молдова засновується автономно-територіальне утворення з особливим правовим статусом – Придністров'я, до складу якого можуть увійти (або вийти з його складу) населені пункти лівобережжя Дністра за результатами місцевих референдумів, проведених відповідно до законодавства Республіки Молдова.

Представницьким і найвищим законодавчим органом Придністров'я є Верховна Рада з правом ухвалення законів на місцевому рівні та інших нормативних актів у межах своєї компетенції. Повноваження Верховної Ради Придністров'я, а також функції виконавчого органу Придністров'я визначаються на основі переговорного процесу.

Суди, органи прокуратури, Управління Служби інформації і безпеки та Управління внутрішніх справ Придністров'я, відповідно до цього закону, є складовою частиною єдиної системи судових інстанцій і єдиної системи правоохоронних органів Республіки Молдова і діють на основі її законодавства.

Придністров'я має право на власну символіку. Діловодство здійснюється молдавською мовою на основі латиниці та російською. Придністров'я має право встановлювати і підтримувати зовнішні контакти в економічній, науково-технічній, гуманітарній сферах у порядку, передбаченому законодавством Республіки Молдова.

Проте, відповідно до закону, «розмежування повноважень між центральними органами влади Республіки Молдова та органами влади Придністров'я здійснюється на основі Закону Республіки Молдова про особливий правовий статус Придністров'я і відповідно до законодавства Республіки Молдова».

Таким чином, Республіка Молдова погоджується на особливий статус для Придністровського регіону. Проте конкретний обсяг повноважень, який Кишинів

² Titlul III. Autoritățile publice. URL : <https://www.presedinte.md/titulul3#8>

готовий передати Тирасполю, досі не визначено. Крім того, Придністров'я не визнає дію зазначеного закону, оскільки, на думку придністровської адміністрації, його було ухвалено без урахування позиції регіону.

У законодавстві Республіки Молдова за Придністров'ям не закріплено статус окупованих територій. Водночас існує низка рішень Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) – «Ілашку та інші проти Молдови і Росії», «Мозер проти Республіки Молдова та Росії», згідно з якими Росія визнається відповідальною за стан справ у Придністровському регіоні. Європейський суд з прав людини обґрунтовує причетність до справи Росію тим, що «Придністров'я продовжує своє існування тільки завдяки військовій, економічній, фінансовій, інформаційній та політичній підтримці Росії ... Росія має ефективний контроль або, як мінімум, вирішальний вплив на Придністровську республіку».

2 травня 2017 р. Конституційний суд Молдови визнав неконституційним перебування на території країни російського військового контингенту. Судді відзначили, що «близько 11 відсотків території Молдови є окупованими, а російська армія не була виведена з Придністровського регіону».

Водночас, позиція Республіки Молдова у врегулюванні Придністровського конфлікту значною мірою залежить від позиції політичної сили, яка знаходиться у конкретний момент при владі в країні, стосунків між різними політичними силами всередині країни, а також стану молдовсько-російських відносин. Єдиним пунктом, де збігаються позиції різних політичних сил, є необхідність відновлення територіальної цілісності країни в її межах станом на 1 січня 1990 р.

Так, у період перебування при владі Демократичної партії Молдови (2014–2019 рр.) можна виділити дві позиції: позицію парламентської більшості й уряду та позицію президента РМ Ігоря Додона. Формальну позицію парламенту висловлено у відповідній декларації щодо виведення російських військ з Придністров'я, ухваленої у вересні 2018 р. Цю позицію у виступі на Генеральній асамблеї ООН оприлюднив прем'єр-міністр Молдови Павел Філіп.

Під час передвиборчої кампанії 2016 р. І. Додон не відкидав можливість реінтеграції Придністров'я у спосіб федералізації Молдови. Під час першого візиту до Росії в якості президента у січні 2017 р. І. Додон на спільній з В. Путіним прес-конференції визнав, що відмова від врегулювання придністровського питання на основі Меморандуму Козака була помилкою.

Така думка очільника РМ викликала побоювання, що І. Додон відстоюватиме саме варіант вирішення придністровської проблеми у спосіб федералізації Молдови і реалізації варіанта «Козак-2». Тим більше, що у липні 2018 р. президент РФ призначив саме Д. Козака на посаду спецпредставника з розвитку торговельно-економічних відносин з Молдовою.

За ініціативи І. Додона відбулося сім його зустрічей з керівником Придністровської адміністрації Вадимом Красносельським для обговорення врегулювання спірних питань. Проте, суттєвих результатів ці зустрічі не мали.

У березні 2019 р. адміністрація президента РМ оприлюднила документ «Великий пакет для Молдови» (отримав неформальну назву «план Додона»). Згідно з цим планом, пропонувалося у 2020 р. організувати у Кишиневі міжнародну конференцію високого політичного рівня, за підсумками якої всі головні міжнародні гравці повинні були підписати «Хартію про солідарність і партнерство з Республікою Молдова» і створити «Фонд сприяння і постконфліктного розвитку Молдови», з метою фінансування інтеграції Придністров'я до Молдови. До 2022 р. планувалося виробити модель придністровського врегулювання і програму постконфліктного розвитку об'єднаної держави на 10–15 років.

Пропонувалося також розглядати Республіку Молдова як перспективну можливість «вибудовування стратегічного діалогу Росія–ЄС у нових історичних умовах», підкреслювався нейтралітет країни. Трансформація миротворчої операції у Молдові передбачалася виключно «у рамках політичного врегулювання придністровської проблеми». Конкретний статус Придністров'я у плані не визначався. У документі також зазначалося, що «Великий пакет» може бути основою «поетапного мирного процесу з урегулювання конфліктної ситуації на території України».

План презентовано західним партнерам – ЄС та США, а також представлено на Мюнхенській конференції з питань безпеки. Враховуючи час оприлюднення, реалізація документа пов'язувалася із результатами парламентських виборів у Молдові. Втілення плану не вийшло за межі консультацій з партнерами.

На президентських виборах 15 листопада 2020 р. президенткою РМ обрано Майю Санду, яка висловилася за виведення російських військ і озброєнь з Придністровського регіону та трансформацію миротворчої операції у цивільну місію під егідою ОБСЄ. Згодом така позиція неодноразово нею підтверджувалася.

На парламентських виборах 11 липня 2021 р. перемогла проєвропейська партія «Дія та солідарність», у той час як проросійський «Блок комуністів та соціалістів» зазнав поразки. Прихід до влади проєвропейські орієнтованих сил зменшив ризик втілення проєкту «Козак-2».

Характерною особливістю молдовської позиції є відсутність узагальнюючого бачення процесу врегулювання та його кінцевої мети. Незважаючи на неодноразові заяви про необхідність розробки стратегії реінтеграції Молдови, такий документ так і не з'явився.

1.2. Придністров'я: «безальтернативність незалежності»

Позиція істеблішменту невизнаної «Придністровської молдавської республіки» протягом останніх років залишається незмінною – незалежність Придністров'я з майбутньою інтеграцією до складу Російської Федерації. Основою такої позиції є результати референдуму 17 вересня 2006 р., на якому більшість учасників нібито підтримали незалежність «ПМР».

У «Концепції зовнішньої політики Придністровської молдавської республіки», затвердженої указом «президента ПМР» у листопаді 2012 р., зазначається, що «Придністров'я здійснює послідовну діяльність, націлену на визнання міжнародної правосуб'єктності Придністровської Молдавської Республіки з її подальшим входженням до регіональних та універсальних міжнародних організацій, зокрема Організацію Об'єднаних Націй»³.

У своєму обґрунтуванні права на незалежність придністровський істеблішмент спирається на певне ідейне підґрунтя, сформульоване місцевими ідеологами та істориками. Його суть можна звести до такого :

- провина за початок конфлікту покладається на Республіку Молдова, яка ухвалила мовне законодавство, що визнавало молдавську мову державною і не врахувало інтереси національних меншин, насамперед, населення районів лівобережжя Дністра;

- Молдова обрала позицію зближення з Румунією, що викликало побоювання у населення Придністровського регіону, зокрема у молдаван, щодо приєднання регіону до Румунії та «румунізації» населення;

- Придністров'я має окрему від Молдови історію, а існування Молдавської автономної РСР у 1924–1940 рр. у складі Української РСР може розглядатися як предтеча державності так званої «Придністровської молдавської республіки»;

- висновок комісії Верховної Ради Молдовської РСР від 28 червня 1990 р. «Щодо політико-юридичної оцінки радянсько-німецького договору про ненапад від 23 серпня 1939 р., а також їх наслідки для Бессарабії та Північної Буковини» розглядається як відмова Молдови від Придністровського регіону, який увійшов до складу Молдавської РСР у 1940 р.;

- Придністровський конфлікт є актом агресії з боку Республіки Молдова проти Придністров'я і розглядається як «молдовсько-придністровський конфлікт».

Внутрішня еволюція Придністров'я призвела до того, що контроль за квазі-державними структурами опинився в руках найпотужнішої економічної структури регіону – холдингу «Шериф».

³ Концепция внешней политики Приднестровской Молдавской республики. URL : <http://mfa-pmr.org/ru/Qpj>

Довідково: *Холдинг «Шериф» є монополістом у сфері постачання телекомунікаційних послуг та на ринку нафтопродуктів у Придністров'ї, до його складу входять банки, промислові підприємства, такі, як потужне текстильне підприємство ЗАТ «Тиротекс» та Тираспольський винно-коньячний завод KVINT. Холдинг є власником футбольного клубу «Шериф».*

Представником «Шерифа» є нинішній глава Придністровської адміністрації («президент ПМР») Вадим Красносельський. За підсумками виборів 29 листопада 2020 р., до придністровського «парламенту» не пройшов жоден кандидат, не пов'язаний із холдингом.

Придністровський істеблішмент демонструє свою прихильність до Російської Федерації. Ще у 2007 р. ухвалено концепцію гармонізації придністровського «законодавства» з російським. У березні 2017 р. ухвалено «закон», який дозволяє використовувати російський прапор поряд із придністровським. До кримінального кодексу «ПМР» залучено статтю щодо кримінальної відповідальності за заперечення позитивної ролі російських миротворців.

У Придністров'ї регулярно забезпечують участь у виборах президента Російської Федерації та депутатів Державної Думи РФ російських громадян, що проживають на території регіону. Більшість із них підтримує кандидатів від правлячої партії «Единая Россия».

1.3. Російська Федерація: вимога широкої автономії для Придністров'я

Позиція Російської Федерації щодо врегулювання Придністровського конфлікту зафіксована в Концепції зовнішньої політики Російської Федерації, затвердженої Президентом РФ 20 листопада 2016 р., де зазначається, що Росія «сприяє в рамках існуючого багатостороннього переговорного механізму всеосяжному вирішенню придністровської проблеми на основі поваги суверенітету, територіальної цілісності і нейтрального статусу Республіки Молдова при визначенні особливого статусу Придністров'я»⁴.

По відношенню до Придністровського регіону Республіки Молдова Російська Федерація проводить більш гнучку політику, ніж щодо грузинських регіонів – Абхазії та Цхінвальського району (Південної Осетії), які Москва визнала незалежними державами після російсько-грузинської війни 2008 р. Не визнаючи офіційно незалежність Придністров'я, Росія підтримує його режим воєнними, економічними та дипломатичними засобами.

Російська присутність у регіоні забезпечується наявністю російського військового контингенту – Оперативної групи російських військ (ОГРВ), до

⁴ Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 30 ноября 2016 г.). URL : https://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkV6BZ29/content/id/2542248

складу якої входять 82-й і 113-й окремі мотострілецькі батальйони та батальйон охорони і обслуговування загальною чисельністю понад 1500 військовослужбовців без важкої бронетехніки та артилерії. Обидва батальйони по черзі беруть участь у складі миротворчого контингенту поряд із молдовськими та придністровськими військовослужбовцями. Крім того, на станції Колбасна знаходяться склади боєприпасів, які належать російській армії. На сьогодні там зберігається близько 20 тис. тонн різних боєприпасів.

Правовою підставою участі російських військових у миротворчій операції спільно із військовослужбовцями Молдови та Придністров'я є «Угода про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова», підписана президентом Росії Борисом Єльциним та президентом Молдови Мірчею Снегуром 21 липня 1992 р.

Незважаючи на взяті Росією під час Стамбульського саміту ОБСЄ 1999 р. зобов'язання вивести з Молдови до 2001 р. особовий склад та озброєння, російський військовий контингент залишається в Придністров'ї. ОГРВ знаходиться у підпорядкуванні Західного військового округу збройних сил Російської Федерації.

Крім військового контингенту в Придністров'ї є також так звані «збройні сили» невизнаної «ПМР», склад яких оцінюється в 6–7 тис. осіб. Важке озброєння включає 10–20 танків, деяку кількість 122 мм установок залпового вогню, 100 та 85 мм гармати, 120 мм міномети та різні модифікації бронетранспортерів.

З початком агресії РФ проти України значно збільшилася кількість навчань військових формувань Придністров'я і частин ОГРВ. Звертає на себе увагу як характер навчань (відбиття атаки штурмовика типу Су-25⁵, танкових атак, відбиття нападу диверсантів), так і факт спільних навчань російського військового контингенту та незаконних військових формувань Придністров'я у порушення нейтрального статусу російських військ.

Російський військовий контингент та незаконні збройні формування Придністров'я відіграють важливу роль у забезпеченні російської військової присутності в Чорноморському регіоні поряд із військовими контингентами на тимчасово окупованій території України (Крим та ОРДЛО), в Грузії (7-ма військова база РФ в Абхазії та 4-та військова база в Цхінвальському районі), Азербайджані (російський миротворчий контингент у Нагірному Карабасі), Вірменії (102-а російська військова база).

Правовий статус російських військ сьогодні не врегульовано. Згідно згаданої Угоди від 21 липня 1992 р., передбачалося, що частини 14-ї російської армії зберігатимуть нейтралітет, а питання про її статус, порядок та терміни її поетапного виведення визначатимуться під час переговорів. У жовтні 1994 р. підписано

⁵ Военнослужащие ОГРВ начали учения по срыву атаки штурмовиков «противника». URL : <https://novostipmr.com/ru/news/15-06-10/voennosluzhashchie-ogrv-nachali-ucheniya-po-sryvu-ataki>

молдовсько-російську угоду про юридичний статус, спосіб і терміни виведення російських військових формувань, що тимчасово перебувають на території Молдови. Молдовська сторона погодилася на синхронізацію виведення російських військ із політичним врегулюванням конфлікту. І хоча угода не була ратифікована російською стороною, офіційні російські представники пов'язують виведення військ саме із остаточним політичним врегулюванням.

Крім військової присутності, Росія відіграє важливу роль у **переговорному процесі стосовно придністровського врегулювання**, маючи статус посередника та гаранта переговорного процесу.

Власне Придністров'я отримує як безпосередню, так і опосередковану економічну підтримку з боку Російської Федерації. Крім виплати російської пенсії мешканцям Придністров'я, що мають російське громадянство, Росія з 2008 р. також виплачує надбавку всім пенсіонерам регіону. У 2019 р. надбавку, яка складає 150 придністровських рублів (9,3 дол. США), отримували 146 тис. мешканців Придністров'я (кожен третій). Придністров'я отримує також допомогу в рамках автономної некомерційної організації (АНО) «Євразійська інтеграція», яка реалізує на території регіону соціальні проекти. Як свідчать результати журналістських розслідувань, така допомога є прикриттям однієї з корупційних схем.

Придністровська сторона неодноразово зверталася до російських офіційних представників з пропозицією розмістити частку державного замовлення РФ на придністровських підприємствах. Останнім часом керівництво Росії пропонує Придністров'ю налагоджувати торговельно-економічну співпрацю з російськими регіонами.

Втім, головна фінансова підтримка здійснюється через так звані «газові гроші». Придністров'я продає газ внутрішнім споживачам по ціні втричі меншою, ніж ціна закупки (у Придністров'ї внутрішня ціна складала 65 дол. США за 1 тис. куб. м газу, у той час, як Молдова закупала його у «Газпромі» по 240 дол. США за 1 тис. куб. м). При цьому отримані від продажу газу кошти надходять до бюджету «ПМР», а не виплачуються «Газпрому», внаслідок чого утворився борг близько 7 млрд дол. США. Молдова відмовляється визнавати цей борг, проте він залишається одним з чинників тиску на Кишинів з боку Росії.

На території Придністровського регіону проживає 220 тис. громадян Російської Федерації (які часто мають подвійне чи потрійне громадянство), що є додатковим важелем тиску РФ на Молдову.

Позиція Росії щодо Придністров'я неодноразово висловлювалася офіційними особами. Серед них можна виділити такі **ключові положення**.

- Росія, незважаючи на суттєвий вплив на Придністров'я, його економічну підтримку та російську військову присутність у регіоні, є посередником та гарантом,

а не учасником переговорів щодо придністровського врегулювання. Відповідно, домовлятися про реінтеграцію та її форми мають Молдова та Придністров'я.

- Росія вважає, що Придністров'я має отримати статус широкої автономії у складі Молдови. За формулюванням міністра закордонних справ РФ С. Лаврова, «Росія – учасниця переговорного процесу в форматі «5+2», покликаною врегулювати цей конфлікт на основі принципів, узгоджених багато років тому. Ці принципи – особливий статус у складі Республіки Молдова, за умови, що остання збереже свій суверенітет (не буде поглинена іншою державою), і залишиться нейтральною (не буде вступати до військово-політичних блоків)».

- Придністров'я може отримати незалежність у випадку зміни статусу Молдови. За заявою С. Лаврова, РФ відстоюватиме позицію, що у випадку «якщо РМ втрачає свій суверенітет і поглинається іншою країною або змінює свій військово-політичний статус з нейтрального на блоковий, то придністровці мають повне право ухвалити рішення про своє майбутнє самостійно» .

- Росія висловлюється проти зміни формату миротворчої місії з військової на цивільну, мотивуючи це тим, що не вирішено питання політичного врегулювання, а також тим, що для зміни формату потрібна згода всіх сторін (придністровська сторона виступає проти цього).

Придністров'я також використовується для впливу на внутрішньополітичну ситуацію в Республіці Молдова. У лівобережних районах проживає від 220 до 230 тис. громадян Молдови, які є виборцями. Вони використовуються як резерв для голосування за проросійських політиків на президентських та парламентських виборах у РМ. Наприклад, у другому турі президентських виборів 15 листопада 2020 р. взяли участь 31 758 громадян Молдови, що проживають на непідконтрольній території, з яких, 85,5 % проголосували за І. Додона, а 14,2 % – за М. Санду. Проте, у цілому чисельність виборців з Придністров'я недостатня для суттєвого впливу на остаточний результат виборів.

1.4. Україна: усвідомлення загрози

Відповідно до Меморандуму про принципи нормалізації відносин між Республікою Молдова і Придністров'ям від 8 травня 1997 р. Україна є країною-гарантом переговорного процесу з придністровського врегулювання.

Разом з тим, позиція України по відношенню до Придністров'я була неоднозначною, починаючи ще зі збройної фази конфлікту. Саме через українську територію потрапляли до Придністровського регіону російські найманці, а на боці сепаратистів воювали активісти української радикальної організації УНСО.

Чималу роль у такій позиції України відіграли, з одного боку, побоювання щодо можливості об'єднання Молдови і Румунії та можливі територіальні зазіхання з

боку Румунії на південь Одеської області й Чернівецьку область (Бессарабія та Північна Буковина), з іншого – наявність у Придністров'ї численної української діаспори. Придністровське керівництво намагалося використати «український чинник» для забезпечення лояльного ставлення до себе з боку Києва, час від часу наголошуючи на бажанні приєднатися до України.

Офіційна позиція України щодо конфлікту в Придністров'ї вперше була висловлена під час першого офіційного візиту президента України Л. Кравчука до Молдови 23 жовтня 1992 р. Під час візиту підписано Договір про добросусідство, дружбу та співпрацю між державами. Сторони відзначили, що вони дотримуватимуться принципів «непорушності кордонів, територіальної цілісності»⁶.

Проте, декларуючи такі принципи, Україна часто або діяла в одному руслі з Росією, або висувала дуже суперечливі ініціативи. Прикладом такої суперечливої позиції може бути план В. Ющенка, відомий також під назвою «7 кроків до демократії». «Адміністрації Придністров'я» було запропоновано створити «необхідні умови для розвитку в регіоні демократії, громадянського суспільства і багатопартійної системи», а також «відповідно до законних умов статусу Придністров'я» провести «вільні і демократичні вибори до Верховної Ради Придністров'я як представницького органу Придністровського регіону Республіки Молдова» під наглядом ЄС, ОБСЄ, США та інших представників міжнародної спільноти. Фактично цей план за умов збереження існуючих структур примусу (МВС, міністерства державної безпеки) та російської військової присутності міг призвести лише до легітимізації придністровських владних структур, а відтак і самого Придністров'я.

Кишинів, формально погодився з таким планом, навіть ухвалив Закон про основні положення особливого правового статусу населених пунктів лівобережжя Дністра (Придністров'я) та висунув низку законних вимог до процедури проведення виборів: розпуск міністерства державної безпеки «ПМР», допуск до агітації молдовських партій та ЗМІ, обов'язкове молдовське громадянство кандидатів у депутати. Але цілком законні та логічні вимоги РМ призвели врешті-решт до провалу плану В. Ющенка.

Крім того, Україна практикувала надання українського громадянства мешканцям Придністров'я українського походження. Показово, що за офіційним переписом 2004 р. на території правобережної Молдови українців мешкає більше, ніж на неконтрольованих територіях – 282 тис. проти 160 тис. Однак, саме придністровські українці отримували найбільшу частку уваги Української держави у роботі з діаспорою.

⁶ Договір про добросусідство, дружбу і співпрацю між Україною та Республікою Молдова. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_161#Text

Водночас, саме в період президентства В. Ющенко Україна зуміла радикально вплинути на подальший перебіг придністровського врегулювання. Два рішення з боку України – ініціатива щодо Європейської місії з прикордонної допомоги Україні та Молдові (EUBAM) та впровадження у березні 2006 р. нових правил обслуговування вантажів на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону, попри викликану ними кризу, змусили Тирасполь вести зовнішньоекономічну діяльність у молдовському правовому полі.

Спроба України під час головування в ОБСЄ (2013 р.) вплинути на процес врегулювання завершилася невдачею.

Фактично до 2014 р. Україна вважала Придністров'я комплексом загроз переважно невоєнного характеру, серед яких :

- загроза «розморожування» конфлікту і виникнення вогнища напруженості поблизу українського кордону;

- уразливість транзиту вантажів у дунайському напрямі через контроль Придністров'ям ділянки залізниці, яка пов'язує Україну з дунайськими портами (Рені, Ізмаїл);

- забезпечення розташованою на території Придністров'я Молдавською ДРЕС перетоку електроенергії у південні райони Одеської області та ризики відключення їх від електропостачання у випадку збою в її роботі;

- відсутність контролю з боку законної влади за ділянкою українсько-молдовського кордону, що створює умови для незаконного переміщення товарів, зброї, наркотрафіку, нелегальної міграції;

- наявність у с. Колбасное складів озброєння і боєприпасів, які є загрозою виникнення надзвичайних ситуацій;

- відсутність контролю з боку законної влади Молдови за екологічним станом річки Дністер (джерела питною води для Одеси та ряду населених пунктів Одеської області) та ризики її забруднення промисловими і комунальними стоками.

Існування «сірої зони», через яку здійснюються поставки контрабандних товарів, влаштовувала українську бізнес-еліту, котра отримувала доходи від цього бізнесу.

Ставлення до Придністров'я змінилося після окупації Криму і початку російської збройної агресії на Донбасі. Наявність військового контингенту РФ у невизнаній республіці дало підстави розглядати цей анклав як воєнну загрозу національній безпеці України. Протягом 2014–2017 рр. Україна здійснила низку заходів, спрямованих на зменшення ризиків, пов'язаних із Придністров'ям: посилила охорону придністровської ділянки українсько-молдовського кордону, обмежила пересування через неї окремих груп товарів (зокрема підакцизних).

У травні 2015 р. Верховна Рада України денонсувала угоду між урядом України і урядом Російської Федерації про транзит по території України військових формувань РФ, які тимчасово знаходяться на території Республіки Молдова.

У Стратегії воєнної безпеки, затвердженої Указом президента від 25 березня 2021 р., яка замінила Воєнну доктрину, відзначається, що на регіональному рівні найбільш загрозливим аспектом є «... використання у власних інтересах конфлікту в Придністров'ї та інших заморожених конфліктів на пострадянському просторі».

6 жовтня 2017 р. прем'єр-міністри України Володимир Гройсман і Молдови Павел Філіп підписали угоду про спільний контроль осіб, транспортних засобів, товарів та предметів у спільних пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон.

На даний момент Придністровський регіон є джерелом комплексу загроз як воєнного (наявність контингенту російських військ та незаконних військових формувань «ПМР» із артилерією та бронетехнікою), так і невоєнного (загроза блокади залізничного сполучення з дунайськими портами, відключення південних районів Одеської області від поставок електроенергії з Молдавської ГРЕС, трансляція російських телевізійних каналів на прикордонні райони Одеської області, ведення інформаційної війни, контрабанда товарів).

Менш усвідомленим викликом залишається можливість врегулювання конфлікту у Придністров'ї за сценарієм, вигідним Російській Федерації (широка автономія). Це може негативно позначитися на позиції України у процесі врегулювання конфлікту на Донбасі.

1.5. Позиція ОБСЄ: під прицілом критики

Роль ОБСЄ в переговорному процесі визначається мандатом Місії ОБСЄ в Республіці Молдова, встановленим у березні 1993 р. Відповідно до цього мандату Місія:

- сприяє створенню всеосяжної політичної бази для діалогу та переговорів й допомагає сторонам конфлікту у тривалому політичному врегулюванні конфлікту, консолідації незалежності та суверенітету Республіка Молдова поряд із розумінням особливого статусу для Придністровського регіону;

- збирає та надає інформацію щодо ситуації (зокрема військової) у регіоні, досліджує конкретні інциденти та оцінює їх політичні наслідки;

- підтримує проведення переговорів щодо угоди про статус іноземних військ і їх якнайшвидшого, організованого та повного виведення;

- надає консультації та експертизу щодо таких аспектів політичного врегулювання як ефективне виконання міжнародних зобов'язань та дотримання прав

людини й меншин, демократичні трансформації, репатріація біженців, визначення особливого статусу Придністровського регіону;

- забезпечує помітну присутність ОБСЄ у регіоні та встановлює контакти з усіма сторонами конфлікту, місцевою владою та місцевим населенням.

У грудні 1999 р. мандат Місії ОБСЄ розширено відповідно до пункту 19 Стамбульського саміту ОБСЄ щодо «забезпечення прозорості виведення та знищення російських боєприпасів та озброєнь» і координації фінансової та технічної допомоги, яка має полегшити цей процес⁷.

Чисельність персоналу Місії становить 53 особи, з яких 13 є міжнародними і 40 місцевими співпрацівниками. Бюджет Місії на 2020 р. становив 2 302 700 євро.

Відповідно до Московського меморандуму від 8 травня 1997 р., ОБСЄ є стороною-гарантом у придністровському врегулюванні.

Як сторона-гарант, місія ОБСЄ сприяє організації прямих зустрічей між сторонами конфлікту, а також посередниками та спостерігачами, бере участь у розв'язанні кризових ситуацій, зокрема сприяє організації неформальних зустрічей, вирішує питання приватного характеру, які не були залучені до офіційного порядку денного (наприклад, у квітні 2006 р. у співпраці з посередниками з Росії та України Місія сприяла укладанню угоди щодо забезпечення молдовським фермерам вільного доступу до свої земель у зоні с. Дороцьке, на придністровській території).

Глава Місії як посередник ОБСЄ використовує човникову дипломатію для посередництва між Кишиневом і Тирасполем, а також сприяє переговорам між двома політичними представниками та 13 тематичними робочими групами.

Місія також є активним учасником заходів зміцнення довіри. Водночас, спроможність членів цієї організації оцінювати ситуацію на місцях ускладнюється через обмежений доступ до придністровського регіону.

Діяльність Місії ОБСЄ в Молдові неодноразово критикували представники громадянського суспільства, зокрема через обмежені можливості здійснювати моніторинг навчань незаконних військових формувань Придністровського регіону та російських військових. Також відзначалося недостатнє реагування з боку ОБСЄ на порушення режиму у Зоні безпеки та прав людини на території Придністровського регіону.

У липні 2019 р. Парламентська щорічна сесія ПА ОБСЄ в Люксембурзі в рамках обговорення доповіді Комітету з політичних питань і безпеки ухвалила резолюцію про «необхідність забезпечення повного виведення збройних сил і запасів боєприпасів Російської Федерації з території Республіки Молдова та перетворення нинішньої миротворчої операції в міжнародну цивільну місію».

⁷ CSCE Mission to the Republic of Moldova. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/41137.pdf>

1.6. Європейський Союз: «малі кроки» та «заходи довіри»

Європейський Союз почав виявляти безпосередній інтерес до проблеми Придністров'я лише на початку XXI-го століття. До цього його вплив на ситуацію був переважно опосередкованим – через ОБСЄ. Крім того, 28 листопада 1994 р. підписано Угоду про партнерство та співпрацю між Молдовою і ЄС, у преамбулі якого відзначається, що «підтримка незалежності, суверенітету і територіальної цілісності Республіки Молдова сприятиме підтриманню миру і стабільності у Центральній і Східній Європі, як і на європейському континенті в цілому».

Участь ЄС у процесі врегулювання Придністровського конфлікту активізувалася після ініціативи Європейської комісії (ЄК) щодо Європейської політики сусідства (2003 р.). У відповідному комюніке, зокрема заявлено, що «ЄС має відігравати більш активну роль у сприянні вирішенню конфліктів у Палестині, Західній Сахарі та Придністров'ї»⁸. Тоді ж ЄК ініціювала тристоронні консультації між ЄС, Молдовою і Україною щодо спільного контролю на молдовсько-українському кордоні.

Важливим етапом участі ЄС у придністровському врегулюванні стала «мезебергська ініціатива» – створення у листопаді 2005 р. у відповідь на звернення президентів України та Молдови Європейської місії для прикордонної допомоги Україні та Молдові (EUBAM), з метою сприяння в модернізації контролю на українсько-молдовському кордоні. У рамках згаданої ініціативи розпочалася реалізація політики «малих кроків» та «заходів зміцнення довіри». Щодо реалізації такої політики виділимо три основні напрями.

Перший напрям полягав у створенні сприятливих умов для торгівлі Придністров'я з країнами Європейського Союзу. Після введення Україною норми про обов'язкове митне оформлення в Молдові придністровських товарів, які відправляються на експорт, придністровським підприємствам довелося зареєструватися в органах влади Молдови. Причому для реєстрації потрібно було надавати копії установчих документів та сертифікатів реєстрації, а також оригінал виписки з Державного реєстру Придністров'я, тобто де-факто визнавалися документи, видані органами управління «ПМР».

Однак, незважаючи на пільговий режим реєстрації придністровських підприємств і відновлення зовнішньої торгівлі, придністровська адміністрація продовжувала заявляти про «економічну блокаду», висловлюючи невдоволення подвійним оподаткуванням, яким обкладається експорт з регіону, та невизнанням

⁸ Wider Europe – Neighbourhood : A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Communications from the Commission of the Council and the European Parliament. URL : http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf

Молдовою фітосанітарних та ветеринарних сертифікатів, виданих придністровськими органами.

З 2008 р. для Придністров'я у торгівлі з ЄС почали діяти автономні торговельні преференції. У 2012 р. Придністров'ю запропонували взяти участь у переговорах щодо Угоди про асоціацію та про зону вільної і всеосяжної торгівлі з Євросоюзом. Глава місії ЄС у Молдові Дірк Шубель заявив, що це може стати «найбільш ефективним і логічним шляхом європейської інтеграції Придністровського регіону»

У листопаді 2013 р. під час саміту Східного партнерства у Вільнюсі Молдова парафувала Угоду про Асоціацію з ЄС. Цей крок було негативно сприйнято в Тирасполі. Глава придністровської адміністрації Євген Шевчук виступив з ініціативою про узгодження придністровського законодавства з російським. Одночасно, Придністров'я вимагало підписання окремої угоди з ЄС.

Після підписання Угоди про Асоціацію в червні 2014 р., «президент ПМР» Євген Шевчук заявив, що цим актом Молдова порушила зобов'язання, взяті відповідно до Московського меморандуму 1997 р., і що документ не враховує інтереси придністровських товаровиробників та економіки регіону.

До набуття чинності Угоди про асоціацію Молдови і ЄС (1 січня 2015 р.) Придністров'я користувалося режимом найбільшого сприяння в торгівлі з Євросоюзом. Згодом цей режим продовжено ще на рік, після чого 1 січня 2016 р. очікувалося його скасування. Однак у грудні 2015 р. Рада асоціації Молдова-ЄС повідомила, що норми Угоди щодо торгівлі будуть поширені на всю територію Молдови. У такий спосіб Придністров'я та Молдова увійшли до зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, не змінивши свого політичного статусу.

Такі кроки вплинули на географічну структуру придністровського експорту, переорієнтувавши значну його частку на ЄС та інші країни (до визначення «інших країн» входить і Молдова, яку тираспольська влада трактує як «інша держава»). У 2007–2008 рр. частка експорту Придністров'я до Росії становила 43 % і 40,5 % відповідно. У 2019 р. експорт із Придністров'я до Росії виявився втричі меншим – 13 % (86,7 млн дол. США), а питома вага країн ЄС становила 27 % (179 млн дол. США). Наразі можна стверджувати, що Росія вже не є основним торговельним партнером Придністровського регіону, поступившись ЄС (ще одним важливим «зовнішнім» партнером є Молдова, куди Придністров'я експортує електроенергію з Молдавської ДРЕС).

Другим напрямом є програма під назвою «**Support to Confidence Building Measures Programme**» (CBM programme) – «Програма підтримки заходів щодо зміцнення довіри», яку реалізує ЄС спільно з Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй у Республіці Молдова (UNDP Молдова).

У 2007 р. керівництво Республіки Молдова висунуло ініціативу щодо впровадження заходів зміцнення довіри, що стало другим напрямом політики «малих

кроків». Подібну пропозицію схвально сприйняли міжнародні інституції, натомість у Придністровському регіоні вона розглядалася як інструмент дестабілізації. Тому придністровські служби безпеки почали ретельно стежити за всіма видами діяльності, перешкоджаючи зустрічам між командою проєкту та бенефіціарами. Це створило несподівані перешкоди у реалізації ініціативи, що вимагало швидкої реакції та безперервної «човникової дипломатії»⁹.

Всього з 2009 р. реалізовано п'ять етапів програми. Основну частку фінансування забезпечує Європейський Союз, причому його обсяги постійно зростають. Якщо перший етап програми коштував 1,7 млн євро, другий – уже був профінансований на суму в 2 млн євро¹⁰, а третій – на 10,6 млн євро (9,5 млн євро – ЄС, 1,1 млн євро – з операційного бюджету UNDP), що майже втричі перевищувало фінансування двох попередніх етапів разом узятих¹¹. Надалі фінансування залишалось переважно стабільним. На четвертому етапі Європейський Союз (2015–2018 рр.) виділив 11,1 млн дол. США, на п'ятому етапі (2019–2021 рр.) – 10,7 млн дол. США.

Протягом різних етапів цієї програми ставилися різні завдання, а саме:

- поліпшення економічного розвитку та економічне зближення між двома берегами Дністра через обмін досвідом і розширення спектру послуг з підтримки бізнесу;
- стимулювання місцевих громад до участі у спільних проєктах з розвитку соціальної сфери;
- виявлення та пошук спільних проблем екологічного розвитку завдяки створенню можливостей і платформ для співпраці суб'єктів з обох берегів Дністра;
- розширення можливостей місцевих громад та суб'єктів обох сторін для участі у спільних проєктах, спрямованих на поліпшення критично важливої інфраструктури;
- розвиток громадянського суспільства у спосіб підвищення потенціалу неурядових організацій у сфері крос-берегової співпраці з вирішення основних завдань місцевого розвитку.

⁹ Wider Europe – Neighbourhood : A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Communications from the Commission of the Council and the European Parliament. URL : http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf

¹⁰ Поддержка мер по укреплению доверия между двумя берегами : оценка результативности внедрения концепции и потенциал развития проєктов в данной области. URL : <http://www.ape.md/2016/07/rus-podderzhka-mer-po-ukrepleniyu-doveriya-mezhdu-dvumya-beregami-otsenka-rezultativnosti-vnedreniya-kontseptsii-potentsial-razvitiya-proektov-v-dannoj-oblasti-ape-bst-gmf/>

¹¹ Support to Confidence Building Measures Programme (III). URL : https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/operations/projects/inclusive_growth/proiecte-finalizate/confidence-building-measures-programme-.html

Як бачимо з переліку завдань і проєктів, основна увага в рамках «заходів зміцнення довіри» приділяється місцевим громадам, бізнес-спільнотам та неурядовим організаціям (НУО), що цілком логічно, враховуючи, що більш вагомі політичні питання вирішуються під час переговорного процесу.

Особливу увагу привертає реалізація інфраструктурних проєктів, оскільки вони мають безпосередній вплив на життя та побут мешканців громад.

Якщо у першому раунді не передбачалася реалізація інфраструктурних проєктів, то у другому – вже було реалізовано 9 проєктів із загальним бюджетом у 648 629 євро, у третьому – 40 проєктів із загальним бюджетом у 4 108 753 євро, у четвертому – 4 511 735 євро. Більшість проєктів – це підготовка технічної документації й ремонт установ системи освіти та культури (дитячі садки, школи, будинки культури, спортивні зали), охорони здоров'я (сільські фельдшерські амбулаторні пункти, станції швидкої допомоги, відділення регіональних поліклінік і лікарень), відновлення вуличного освітлення, ремонт систем водоспоживання і водовідведення та очисних споруд, ремонт ділянок доріг.

Якщо розглянути структуру реалізованих проєктів, то побачимо, що на другому етапі з 9 населених пунктів, в яких реалізовано інфраструктурні проєкти, тільки один припадає на Придністровський регіон. Інші 8 (незалежно від берега знаходження, перебували під юрисдикцією РМ), а у третьому раунді з 40 інфраструктурних проєктів тільки 10 реалізовано в Придністров'ї.

Іншою організацією, яка впроваджує в Молдові проєкти за участю суб'єктів з Придністров'я також під егідою «заходів зміцнення довіри», є офіс Ради Європи в РМ. Як зазначають автори доповіді «Підтримка заходів по зміцненню довіри між двома берегами: оцінка результативності впровадження концепції та потенціал розвитку проєктів у даній галузі», «...сьогодні більшість донорських організацій, які впроваджують проєкти в Республіці Молдова і зачіпають Придністров'я, або безпосередньо впроваджують проєкти в Придністров'ї, роблять це під егідою «налагодження взаємної довіри», «зміцнення заходів довіри», «налагодження мостів через Дністер» і т. ін. або виділяють «зближення двох берегів» в окрему категорію результат /мета (Outcome)»¹².

Наприклад, у рамках п'ятирічного проєкту «Конкурентоспроможність сільського господарства і розвиток підприємств» (ACED), впровадженого американською корпорацією DAI і профінансованого американським агентством з міжнародного розвитку (USAID) та корпорацією «Виклики Тисячоліття» (MCC),

¹² Поддержка мер по укреплению доверия между двумя берегами: оценка результативности внедрения концепции и потенциал развития проектов в данной области. URL : <http://www.ape.md/2016/07/rus-podderzhka-mer-po-ukrepleniyu-doveriya-mezhdu-dvumya-beregami-otsenka-rezultativnosti-vnedreniya-kontseptsii-potentsial-razvitiya-proektov-v-danno-oblasi-ape-bst-gmf/>

проведено понад 140 заходів за участі фермерів /виробників, учених, консультантів, менеджерів у галузі сільського господарства з обох берегів Дністра.

Також проекти в рамках «заходів довіри» реалізує Місія ОБСЄ у Молдові. Наприклад, у липні–серпні 2015 р. Місія провела семінар з удосконалення навичок складання проєктів при зверненні за донорським фінансуванням для представників громадянського суспільства з обох берегів Дністра. Захід відбувся у рамках проєкту Місії «Створення ефективного партнерства – залучення громадянського суспільства до процесу вирішення конфлікту»¹³. Місія також проводить щорічні форуми донорів, на які запрошуються представники НУО з Придністров'я.

Водночас зазначимо, що розвиток взаємин між інститутами громадянського суспільства з двох берегів Дністра ускладнюється через контроль міністерства державної безпеки Придністров'я над неурядовими організаціями. Діючий у регіоні закон «Про некомерційні організації» суттєво обмежує сферу активності НУО та їх можливості. Крім того, деякі неурядові організації, особливо у правозахисній сфері, зазнають утисків з боку каральних органів Придністров'я.

Третій напрям пов'язаний із так званим «Берлінським протоколом» (дорожньою картою дій), підписаним під час зустрічі в Берліні в форматі «5+2» 2–3 червня 2016 р. На той момент головувала в ОБСЄ Німеччина і завдяки зусиллям її дипломатії було підписано документ.

До протоколу включено сім пунктів, п'ять з яких представляли конкретні для вирішення питання, а саме: апостилювання (підтвердження чинності) дипломів, виданих у Придністров'ї; використання автомобілів з номерними знаками, зареєстрованими у «ПМР» для участі в міжнародному дорожньому русі; налагодження зв'язку; співпраця в галузі екології, зокрема охорони ресурсів Дністра; питання кримінальних справ, порушених у Молдові проти так званих громадян Придністров'я¹⁴.

Підписаний документ викликав критику з боку експертного співтовариства і громадянського суспільства Молдови. У своїй заяві вони висловили стурбованість тиском на Молдову на переговорах у форматі «5+2» з метою примушення влади РМ піти на односторонні поступки у переговорах, несумісні з нормами і принципами міжнародного права. Поступки, на їх думку, могли завдати серйозної шкоди майбутньому переговорів і створити небезпечний прецедент для інших заморожених конфліктів.

¹³ Представители гражданского общества с обоих берегов приобрели основные навыки составления проектов на семинаре в Миссии ОБСЕ в Молдове. URL : <https://www.osce.org/ru/moldova/175786>

¹⁴ Протокол официального заседания постоянного совещания по политическим вопросам в рамках переговорного процесса по приднестровскому урегулированию. 2–3 июня, Берлин. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/d/8/244681.pdf>

Тодішній голова ОБСЄ, міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр під час перебування в Молдові у липні 2016 р. заявив про необхідність зайнятися «проблемами, які можуть бути вирішені прагматично, для того, щоб зміцнити довіру між сторонами, необхідну для прийняття більш далекосяжних заходів».

Такими заходами щодо зміцнення довіри Штайнмаєр відзначив відновлення мереж телефонного зв'язку, апостилізацію придністровських дипломів про вищу освіту і прогрес щодо автомобільних номерних знаків. Незабаром до протоколу додано ще три питання: школи з навчанням на латинській абетці в Придністров'ї, доступ молдавських фермерів до сільськогосподарських земель в Дубоссарському районі, а також відкриття моста через Дністер між селами Гура-Бикулуй (Молдова) і Бичок (Придністров'я).

Найлегшим для виконання виявився п. 4 Берлінського протоколу щодо екологічних питань. Уже 16 червня 2016 р. у приміщенні Місії ОБСЄ в Молдові під час зустрічі експертних груп з питань екології підписано Протокол про співпрацю Придністров'я та Республіки Молдова в галузі регулювання рибальства і раціонального використання водних біологічних ресурсів річки Дністер¹⁵.

Вирішення інших визначених Берлінським протоколом питань затягнулося в часі. 3 листопада 2017 р. політичні представники сторін віце-прем'єр-міністр Республіки Молдова Георге Белан та «міністр закордонних справ Придністров'я» Віталій Ігнат'єв підписали протокол про відкриття мосту між селами Гура Бикулуй та Бичок, який був зруйнований під час бойових дій у 1992 р.¹⁶. 18 листопада міст було урочисто відкрито¹⁷.

25 листопада 2017 р. у Бендерах політичні представники сторін підписали ще чотири протоколи. Перший стосується апостоловання дипломів про освіту, що видають у «ПМР» (у назві Придністровського державного університету імені Тараса Шевченка присутнє поняття «державний», що свідчить про «державність» Придністров'я; у зв'язку з цим знайдено компроміс – англійською мовою в апостилі назва ВНЗ буде писатися як Transnistrian Taras Shevchenko University).

Другий протокол врегулював питання функціонування молдавських шкіл Придністров'я з викладанням на латинській абетці. Третій – відновлення стаціонарного телефонного зв'язку, надання ліцензій та частот придністровському

¹⁵ Молдова и Приднестровье подписали протокол о сотрудничестве в области регулирования рыболовства и рационального использования биоресурсов Днестр. URL : <https://novostipmr.com/ru/news/16-06-15/moldova-i-bridnestrove-podpisali-protokol-o-sotrudnichestve-v>

¹⁶ Un pas spre rezolvarea conflictului transnistrean. Podul dintre Gura Bâcului și Bâcioc va fi redeschis până la finele lui noiembrie. URL : http://www.realitatea.md/un-pas-spre-rezolvarea-conflictului-transnistrean--podul-dintre-gura-bicului-si-bicioc-va-fi-redeschis-pana-la-finele-lui-noiembrie_66586.html

¹⁷ Un pas spre rezolvarea conflictului transnistrean. Podul dintre Gura Bâcului și Bâcioc va fi redeschis până la finele lui noiembrie. URL : http://www.realitatea.md/un-pas-spre-rezolvarea-conflictului-transnistrean--podul-dintre-gura-bicului-si-bicioc-va-fi-redeschis-pana-la-finele-lui-noiembrie_66586.html

мобільному оператору «Інтерднестрком» (з 2006 р. між двома берегами Дністра не було прямого телефонного зв'язку, а тарифи на дзвінки було завищено, «Інтерднестрком» працює без молдавської ліцензії). Четвертий протокол стосується доступу молдовських фермерів до сільгоспугідь, розташованих на придністровській території.

24 квітня 2018 р. підписано протокол «Про участь транспортних засобів з Придністров'я, які не здійснюють комерційну діяльність, у міжнародному дорожньому русі». Механізм передбачає видачу автовласникам з Придністров'я нейтральних номерів, які не міститимуть жодної символіки або додаткових позначень. Пункти реєстрації та видачі номерів за підтримки місії ОБСЄ відкрито в Тирасполі й Рибниці. Досі придністровська сторона виступала проти роботи молдовських чиновників на території регіону.

Проте, реалізація укладених домовленостей на практиці зіткнулася із низкою перешкод, в яких сторони звинувачують одна одну.

1.7. Позиція США: стримування Росії та права людини

Позиція США щодо придністровського врегулювання значною мірою продиктована глобальними інтересами цієї держави.

Серед перших документів, котрі засвідчили зацікавленість Сполучених Штатів у врегулюванні придністровського питання, виділимо Московську декларацію про нові стратегічні відносини між РФ та США, в якій зазначалося, що країни будуть співпрацювати у вирішенні регіональних конфліктів, зокрема «придністровського питання у Молдові»¹⁸.

Офіційна позиція Сполучених Штатів полягає у підтримці територіальної цілісності Молдови. Вони вважають важливим демократичний та економічний розвиток молдовського урядування та підтримують надійне та стійке вирішення конфлікту у спосіб переговорів¹⁹.

Сполучені Штати підтримують ідею надання особливого статусу Придністровському регіону, хоча й не конкретизують таку позицію.

Набагато більше уваги США приділяють військовій присутності Росії в Республіці Молдова. Так, у листопаді 2020 р. на засіданні постійної Ради ОБСЄ США висловили стурбованість щодо неконтрольованого пересування російських військових колон на склад боєприпасів у Колбасній і закликали Росію прояснити

¹⁸ Московская декларация о новых стратегических отношениях между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки. URL : <http://kremlin.ru/supplement/3477>

¹⁹ The United States and the Transnistrian Conflict. URL : <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/53741.htm>

ситуацію, полегшити доступ Місії ОБСЄ до всіх об'єктів, що викликають занепокоєння, та співпрацювати з відповідними органами Молдови.

Як зазначалося у заяві посла США Джеймса С. Гілмора, будь-яке «переміщення російських військ або боєприпасів у суверенній державі Молдова є безпековим питанням для 57 держав-учасниць ОБСЄ. Проблема в Молдові виходить за межі таємного переміщення боєприпасів і полягає в постійному порушенні попередніх зобов'язань, що сприяє загальній нестабільності та напруженості в усьому регіоні ОБСЄ»²⁰.

США неодноразово висловлювали зауваження до роботи ОБСЄ через недостатню наполегливість у відстеженні ситуації із пересуванням військ та озброєнь у зоні безпеки. Також у центрі уваги Сполучених Штатів знаходиться питання прав людини в Придністровському регіоні.

Формально участь США у придністровському врегулюванні є не такою активною, як участь Європейського Союзу, однак насправді вона є доволі вагомою. Так, посольство США активно сприяє стабілізації внутрішньополітичних процесів у Молдові. Зокрема за безпосередньої участі посла США в РМ Дерекана Хогана (термін перебування якого завершився у липні 2021 р.) вдалося врегулювати політичну кризу в червні 2019 р. та забезпечити передачу влади від Демократичної партії Молдови до коаліції ПСРМ та блоку АСУМ.

Офіційні особи Сполучених Штатів неодноразово висловлювали підтримку територіальної цілісності та реінтеграції Молдови. Так, у травні 2021 р. Д. Хоган заявив: «Ми підтримуємо повну реінтеграцію Придністров'я до Республіки Молдова. Один із чинників урегулювання конфлікту є консолідація підходів до нього у Молдові, оскільки до ситуації у Придністров'ї є багато підходів, а потрібно сформулювати єдину стратегію»²¹. Така заява, як і пізніша заява екс-радника президента США Джона Болтона щодо ліквідації «Придністровської республіки, штучного утворення, що повністю залежить від Росії в політичному плані» викликала негативний резонанс і в Москві, і в Тирасполі.

²⁰Response to the Continuing Provocative Actions and Non-Transparent Military Convoys Movements in the Security Zone of the Republic of Moldova. URL : <https://osce.usmission.gov/response-to-the-continuing-provocative-actions-and-non-transparent-military-convoys-movements-in-the-security-zone-of-the-republic-of-moldova/>

²¹ Ambasadorul SUA, Dereck Hogan: Transnistria trebuie să fie sub control administrativ al Chișinăului. URL : https://deschide.md/ro/stiri/23/85343/Ambasadorul-SUA-Dereck-Hogan-Transnistria-trebuie-s%C4%83-fie-sub-control-administrativ-al-Chi%C8%99in%C4%83ului.htm?fbclid=IwAR0kz36zP8-VgxrA78ovARWjqpcpQCI6mgs3a6xKfFEHbJNXXqge_f3059E

2. СУЧАСНИЙ СТАН ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ

Протягом останніх років переговори щодо придністровського врегулювання перебувають у процесі стагнації. Відбувається це як через внутрішні (вибори у Республіці Молдова та зміна влади), так і зовнішні (пандемія COVID-19) причини.

Остання зустріч у форматі «5+2», що відбулася 8–10 жовтня 2019 р. у м. Братиславі (Словаччина), вчергове продемонструвала розбіжності сторін. Переговори завершилися без підписання протоколу – сторони не дійшли спільної позиції з усіх ключових питань, винесених на розгляд. Незважаючи на обіцянку президента РМ І. Додона, яку він дав під час особистої зустрічі з керівником Придністровської адміністрації В. Красносельським 29 жовтня 2019 р., протокол так і не було підписано.

Протягом останніх років виникли також певні проблеми із реалізацією домовленостей, досягнутих у рамках «Берлінського протоколу», що свідчить про те, **наскільки складним може бути просування навіть «малими кроками».**

Так, у листопаді 2018 р. парламент Молдови ухвалив поправки до закону «Про електронні комунікації», згідно з якими придністровський оператор зв'язку «Інтерднестрком» може отримати молдовську ліцензію на частоти для роботи на території Придністров'я. Згідно з тим же законом, молдовські оператори Orange і Moldcell мають добровільно відмовитися від своїх частот у діапазоні 800 МГц (використовуються для мереж 4G) на території Придністров'я. Натомість їм запропонували продовжити термін діючих ліцензій, але не більше ніж на п'ять років (у Orange і Moldcell ліцензії дійсні до 2029 р.).

Orange і Moldcell відмовляються віддавати свої частоти в Придністров'ї без отримання за це від уряду «адекватної компенсації», яка має покрити як вкладені в ці частоти гроші, так і втрачений прибуток. Наприклад, Orange має 120 тис. абонентів на лівобережжі Дністра. Крім того, молдавські оператори хочуть від уряду гарантій «рівної конкуренції». За їх твердженням, Нацагентство з регулювання в галузі електронних комунікацій та інформтехнологій (НАРЕКІТ) створило такі умови, що вони не зможуть конкурувати з придністровським оператором у роумінгу всередині країни (між правим і лівим берегом)²².

Залишаються питання і щодо **видачі придністровським власникам автотранспортних засобів нейтральних номерів для участі у міжнародному русі.** Згідно з протоколом «Про участь транспортних засобів з Придністров'я, які не здійснюють комерційну діяльність, у міжнародному дорожньому русі», підписаним Молдовою і Придністров'ям у квітні 2018 р., у містах Тирасполь і Рибниця

²² «Інтерднестрком» не виходит на связь. Почему Orange и Moldcell не хотят отдать частоты в Приднестровье. URL : <https://newsmaker.md/rus/novosti/interdnestrkom-ne-vygodit-na-svyaz-pochemu-orange-i-moldcell-ne-hotyat-otdat-chastoty-v-pridnestrove/>

(Придністров'я) діють два пункти реєстрації транспорту. Вони видають нейтральні номери для придністровців, що дозволяють їм виїжджати за кордон. На зазначених номерах відсутня невизнана придністровська символіка, власник авто також одержує свідоцтво про реєстрацію й стікер «MD», який він має наклеїти на заднє скло автомобіля.

Придністровська сторона звинувачує молдовську у дискредитації даного механізму, оскільки вона забороняє виїзд за кордон тим, хто має нейтральний номер на автомобілі, але володіє придністровським водійським посвідченням. Придністров'я вимагає також розширити механізм на автомобілі, що належать транспортним компаніям Придністров'я, а це, згідно позиції молдовської сторони, суперечить протокольному рішенню, так само як і видача придністровським водіям нейтральних прав.

Станом на літо 2021 р. лише 5 % автовласників Придністровського регіону (приблизно 5,5 тис.) скористалися можливістю змінити номери. Частково такі низькі темпи видачі можна пояснити пандемією COVID-19. Але не останню роль зіграло й те, що автомобілі з придністровськими номерами могли в'їжджати на територію України.

З 1 вересня 2021 р. Україна заборонила в'їзд на свою територію автомобілів із номерами, що містять придністровську символіку. Це викликало чергову хвилю звинувачень з боку Москви та Тирасполя щодо «блокади» Придністров'я, проте активізувало процес видачі придністровських номерів.

Пандемія COVID-19 також негативно вплинула на діалог між Кишиневом та Тирасполем. З одного боку, сторони активно співпрацювали в сфері протидії хворобі. Зокрема Кишинів передав частку отриманих вакцин та медичного обладнання для потреб мешканців Лівобережжя Дністра. З іншого – 17 березня 2020 р. у Придністровському регіоні Республіки Молдова почав діяти режим надзвичайного стану, згідно з яким обмежено пересування жителів Придністров'я через адміністративну межу. Внаслідок цього рішення мешканці регіону, які працювали в правобережній Молдові, зокрема і медичні працівники, виявилися відрізнаними від місць роботи. У придністровських власників карток Visa та Mastercard виникли проблеми з отриманням готівки через відсутність банкоматів на території регіону.

Також придністровська сторона без погодження з молдовською облаштувала в Зоні безпеки 37 мобільних карантинно-санітарних постів. Протести молдовської сторони з цього приводу викликали провокативні заяви з боку Придністров'я. Лише наприкінці січня 2021 р. придністровська сторона ухвалила рішення щодо ліквідації зазначених постів.

Перемогу М. Санду на виборах президента Молдови у листопаді 2020 р. і перемогу проєвропейських сил на парламентських виборах у липні 2021 р. у Придністровському регіоні в цілому сприйняли спокійно. Глава Придністровської

адміністрації В. Красносельський заявив, що Тирасполь готовий до діалогу як з новим президентом, так і з новим парламентом.

Разом з тим, зміна влади в Молдові може означати і зміну політики стосовно Придністров'я. У період правління Демократичної партії (до липня 2019 р.) відносини між Тирасполем та Кишиневом визначалися, з одного боку, намаганням Демократичної партії та її лідера олігарха Влада Плахотнюка закріпити за собою статус єдиної проєвропейської сили в Молдові, з іншого – своєрідним «олігархічним консенсусом» між В. Плахотнюком та господарем холдингу «Шериф» В. Гушаном.

Нетривалий період, коли основні важелі влади знаходилися у руках президента І. Додона та пропрезидентської Партії соціалістів, характеризувався інтенсивністю контактів між І. Додоном та В. Красносельським, які, втім, не привели до суттєвих зрушень.

Нинішнє керівництво Молдови, як свідчать його перші кроки, не ставить придністровське питання в число пріоритетів, намагаючись зосередитись на вирішенні внутрішніх питань – боротьбі з корупцією та реформах. У цьому контексті можна розглядати і результати візиту до Кишинева 11 серпня 2021 р. спецпредставника президента РФ з розвитку торгово-економічних відносин із Республікою Молдова Д. Козака, який, за його словами, отримав гарантії, що Кишинів уникатиме блокади Придністров'я.

Водночас призначена на початок жовтня 2021 р. чергова зустріч у форматі «5+2» не відбулася на прохання молдовської сторони.

Проте, повністю уникнути «придністровського питання» молдовській стороні навряд чи вдасться. Залишається невирішеним питання залежності правобережної Молдови від постачання електроенергії з Молдавської ДРЕС. Існуюча практика заганяє Кишинів у подвійну пастку. З одного боку, сплачуючи кошти за спожиту електроенергію, Молдова надає фінансові ресурси для подальшого існування придністровського режиму. З іншого – для роботи Молдавської ДРЕС використовується російський газ, за який Придністровський регіон не сплачує «Газпрому», що збільшує його борг, а відтак і можливості тиску на Молдову.

Вирішення цього питання, так само, як і успіх заходів нового керівництва Молдови щодо боротьби з контрабандою, неможливі без інтенсивної співпраці Молдови з Україною, зокрема щодо створення спільних постів на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону.

Окремої оцінки потребують результати «заходів зміцнення довіри», які здійснюються у Молдові Європейський Союз, ОБСЄ та інші організації. Всі фінальні звіти про реалізацію відповідної програми містять переважно кількісні показники, що не дають відповіді на ключове питання – наскільки ці заходи сприяють реінтеграції Молдови?

Регулярні соціологічні дослідження, результатам яких можна було б довіряти та застосувати для визначення ефективності зазначених заходів, на території Придністровського регіону не проводяться. Експерти користуються дослідженнями, які періодично здійснюють іноземні організації, однак вони відбуваються в умовах обмеження свобод і контролю за діяльністю неурядових організацій з боку репресивних органів адміністрації Придністровського регіону.

Так, згідно з опитуванням Всеросійського центру дослідження громадської думки (рос. ВЦИОМ), проведеного в 2016 р. напередодні «президентських виборів» у Придністров'ї, лише 2 % опитаних жителів регіону висловилися за приєднання до Молдови, а 86 % – за приєднання до Росії, 1 % – за приєднання до Румунії, а 9 % – за збереження незалежності.

Соціологічне опитування, проведене Центром соціологічних опитувань та маркетингу CBS-AXA (Румунія) у 2019 р. має трохи інші цифри, але в цілому загальна ситуація схожа. Серед опитаних 37,1 % вказали, що Придністров'ю краще інтегруватися до Російської Федерації, 22,6 % вважають найкращим варіантом для регіону – оголосити незалежність, і лише 5,2 % висловилися за те, що для Придністров'я краще розвиватися в складі Молдови.

Щодо ідентичності: 37,3 % опитаних назвали себе придністровцями, 35,7 % – росіянами та тільки 14 % – молдаванами. Майже 7,4 % респондентів назвали себе українцями і 2,4 % – болгарами.

Незважаючи на структуру зовнішньої торгівлі, зокрема на інтенсивні торговельні відносини між регіоном та ЄС, 92,2 % опитаних придністровців вважають, що Росія – найкращий економічний і політичний партнер «ПМР»²³.

Таким чином, попри зусилля та виділені кошти з боку Європейського Союзу та інших організацій, помітних змін у колективній свідомості мешканців Придністровського регіону наразі не відбулося. Їм досі притаманна прихильність до Росії та прагнення стати її часткою, вороже або критичне ставлення до Заходу (зокрема до ЄС), визнання регіональної ідентичності (придністровці) попри етнічне походження.

Проте навіть за умов подібної лояльності придністровський режим змушений вживати радикальних заходів для забезпечення своєї умовної легітимності. Погіршення соціально-економічної ситуації внаслідок пандемії COVID-19, відсутність перспектив зміни влади, неможливість вільної громадської та політичної діяльності, придушення протестних настроїв призводять до того, що мешканці Придністровського регіону обирають пасивний протест – трудову міграцію або відмову від участі в голосуванні.

²³ Кто такие приднестровцы? CBS-AXA провели опрос на левом берегу Днестра. URL: <https://newsmaker.md/rus/novosti/kto-takie-pridnestrovttsy-cbs-axa-proveli-opros-na-levom-beregu-dnestra-42667/>

Так, «вибори» глави Придністровської адміністрації («президента ПМР») 12 грудня 2021 р. відбулися за мінімальної явки (35 %), присутності у бюлетені лише двох кандидатур (одна з них – чинний глава адміністрації В. Красносельський) та скасування граfi «проти всіх».

Відразу ж після обрання В. Красносельський відвідав Москву. Після завершення візиту він звернувся з листом до М. Санду, в якому заявив: «Не обмежуючись обговоренням окремих політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем, ми можемо, а отже, і маємо зробити наступний найважливіший крок – сісти за стіл переговорів та розпочати обговорення всеосяжного врегулювання конфлікту».

Подібні заяви після неодноразових декларацій про готовність говорити з Кишиневом лише про економічні та політичні питання, можна сприймати як суттєву зміну позиції, яка, швидше за все, відбулася за пропозицією Москви. МЗС Росії підтримав главу Придністровської адміністрації. М. Санду відмовилася зустрічатися із В. Красносельським, проте можна очікувати, що спроби відродити переговорний процес, зокрема і з використанням тиску на Молдову триватимуть.

Висновки та рекомендації

Аналіз Придністровського конфлікту та спроб його врегулювання дозволяє зробити певні висновки, важливі для ухвалення рішень щодо припинення війни на сході України та деокупації Криму і ОРДЛО.

1. Придністровський конфлікт (і, відповідно, придністровське врегулювання як частка цього конфлікту) є за своєю суттю гібридним конфліктом, одним з елементів неоімперської політики Російської Федерації, спрямованої на обмеження суверенітету Республіки Молдова та її спроможності проводити самостійну внутрішню і зовнішню політику, встановлення над нею стратегічного контролю, використання її території для розширення впливу Росії на ситуацію в Чорноморському регіоні та на Балканах. Аналогічну політику Російська Федерація проводить стосовно інших держав – колишніх республік СРСР, намагаючись таким чином втягнути їх у сферу свого впливу.

2. Зміна статусу Росії зі сторони конфлікту на посередника та спостерігача стала стратегічним програвом для Республіки Молдова, оскільки позбавило її можливості ведення переговорів безпосередньо з центром ухвалення рішень, а не з адміністрацією Придністровського регіону, залежної від Москви. **Досвід Молдови свідчить також, що прямі перемовини з сепаратистами не дають жодних переваг і спричиняють лише затягування конфлікту у часі, накопичення невирішених економічних та соціальних проблем.**

3. Російська Федерація дотримується визначеної стратегії щодо створених за її підтримки квазі-державних утворень. Оптимальний результат для РФ полягає у **врегулюванні конфлікту за російським сценарієм – реінтеграція цих утворень з наданням їм широкої автономії (бажано з правом блокування зовнішньополітичних ініціатив, або з правом на сецесію за умов зміни зовнішнього статусу), закріплення нейтрального статусу і фактичне припинення курсу держави на євроатлантичну та європейську інтеграцію.**

Зазначена стратегія розрахована на тривалий період, при цьому робиться ставка не стільки на переговорний процес, скільки на внутрішні зміни в країні, зокрема на прихід до влади лояльних до Росії сил, які реалізують російські плани реінтеграції, а також на можливість вирішити питання завдяки конференції ключових гравців (США, ЄС та Росії). РФ також застосовує різноманітний інструментарій для досягнення своєї мети, зокрема й економічні заходи, наприклад, створення штучної заборгованості сепаратистських анклавів за спожитий газ.

4. **Подвійні стандарти щодо сепаратистів неминуче послаблюють позиції країни, яка їх використовує.** Нинішній стан врегулювання придністровського конфлікту є наслідком суперечливої та у минулому непослідовної політики України як посередника. Підходи нашої держави до цього процесу часто визначалися під впливом інтересів бізнес-спільнот, які мали зиск від існування в Придністров'ї зони неконтрольованої торгівлі, або ставилися в залежність від українсько-російських відносин. При цьому ігнорувалася загроза агресії Росії та можливість придністровського сценарію для України. У суспільній свідомості українців переважало лояльне ставлення до придністровських сепаратистів.

5. **Політика «малих кроків» та «заходів зміцнення довіри» щодо Придністров'я, яка реалізується за участі ЄС протягом останніх десяти років, наразі суттєво не зблизили два береги Дністра.** Про це свідчить низький відсоток мешканців Придністровського регіону, готових реінтегруватися до Молдови. Найрезультативніший захід – переорієнтація придністровської економіки на європейські ринки, здійснений завдяки сприятливій політиці з боку ЄС, зокрема розповсюдження норм зони вільної торгівлі Молдови та ЄС на Придністровський регіон. Водночас, застосування такої політики без зміни політичного статусу Придністров'я, а також без впровадження санкцій за порушення прав людини створює сприятливі умови для існування сепаратистського режиму. До того ж, «заходи зміцнення довіри» та допомога з ЄС, якою серйозною вона б не була, поки не можуть конкурувати зі специфічними формами економічної допомоги з боку Росії.

6. На стратегію Росії щодо підконтрольних їй сепаратистських анклавів можна відповісти лише багатовимірною стратегією, тобто **певним комплексом довгострокових політичних, дипломатичних, інформаційних та економічних**

заходів, спрямованих на деокупацію та реінтеграцію непідконтрольних (окупованих) територій.

Важливим елементом протидії російській агресії є комплексна та цілеспрямована інформаційна політика як всередині країни, так і ззовні. Зокрема на державному рівні мають бути сформульовані наративи щодо суті війни, її причин та кінцевої мети, засобів досягнення деокупації та реінтеграції. Існує потреба в «заходах зміцнення довіри» не лише на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей, а й в інших регіонах, вразливих до гібридних дій з боку Російської Федерації. Такі заходи мають ґрунтуватися на діалозі з громадами, встановленні та розвитку співпраці між громадами різних регіонів, а також – розвиток культурного обміну та соціальних відносин.

7. Підконтрольний Росії Придністровський регіон є джерелом російських гібридних загроз. Відповідно, Україна об'єктивно зацікавлена у нейтралізації цих загроз, виведенні російських військ та демілітаризації регіону, реінтеграції Республіки Молдова на умовах відновлення суверенітету над Придністров'ям, ліквідації перешкод для економічного розвитку, створення умов проведення незалежної внутрішньої та зовнішньої політики. Політика України щодо Придністров'я має розглядатися у контексті асиметричних дій боротьби з російською агресією.

8. Україна має всіляко сприяти Республіці Молдова у швидшому врегулюванні конфлікту у спосіб :

- проведення спільних дипломатичних дій як на двосторонній основі, так і в рамках міжнародних організацій (ООН та ОБСЄ), спрямованих на виведення російських військ з території Республіки Молдова та зміну формату миротворчої місії;

- відновлення контролю над придністровською ділянкою українсько-молдовського кордону завдяки створенню спільних митно-прикордонних пунктів пропуску, посилення боротьби з контрабандою на цій ділянці;

- посилення співпраці із протидії російським гібридним загрозам, зміцнення енергетичної незалежності обох країн.

Додаток

ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Придністровський конфлікт виник на тлі піднесення національних та демократичних рухів та появи відцентрових тенденцій у колишньому СРСР, що виявилось у намаганнях партійної номенклатури колишніх радянських республік отримати більше незалежності від союзного центру. Формальним поштовхом для загострення ситуації в Молдавській РСР стало ухвалення Закону «Про функціонування мов на території Молдавської РСР», який встановлював державний статус молдавської мови і був сприйнятий російськомовним населенням як дискримінаційний.

Проте, в основі конфлікту були не міжетнічні стосунки між титульним етносом (молдаванами) та іншими етнічними групами. Головною причиною його виникнення вважають зміну статусу придністровської партійно-господарської верхівки у системі політичної влади Молдавської РСР у період 1989–1991 рр., що разом з іншими економічними та політичними чинниками, призвели до виникнення «інтернаціонального» руху, який згодом трансформувався в сепаратистський. 2 вересня 1990 р. на Другому з'їзді народних депутатів Придністров'я проголошено Придністровську Молдавську Радянську Соціалістичну Республіку.

Важливу роль у процесі відіграла підтримка з боку союзної номенклатури, яка у такий спосіб намагалася утримати Молдавську РСР у Радянському Союзі. Водночас прихід до влади в Кишиневі сил, що виступали за об'єднання Румунії та Молдови, деякі заходи молдавської влади (заміна кириличної абетки в молдавській мові на латинську, прийняття прапора, схожого на румунський, тощо) були активно використані придністровською партійно-господарською номенклатурою для залякування населення загрозою «румунізації» та утисків національних меншин. Певну роль відіграла і етнічна строкатість Придністровського регіону (34,1 % – молдавани, 30,0 % – росіяни, 28,0 % – українці), хоча наявність місць компактного проживання національних меншин властива і деяким іншим районам Молдови.

Схожі процеси відбувалися і в інших союзних республіках. Зокрема в Україні за ініціативи Кримського обкому КПРС було порушено питання про зміну статусу Кримської області, наслідком чого стало проведення 12 січня 1991 р. референдуму щодо «відновлення» Кримської Автономної РСР. У південних районах Одеської області у цей же час висувуються вимоги створення болгарсько-гагаузької автономії на теренах України та Молдови.

Протягом 1990–1991 рр. Кишиневом здійснено кілька невдалих спроб врегулювати ситуацію. Каталізатором подій став путч ДКНС у серпні 1991 р., коли

Республіка Молдова проголосила незалежність, тоді як керівництво Придністров'я підтримало путчистів.

Попри усунення від влади Комуністичної партії Радянського Союзу та приходу до влади в Російській Федерації сил, які задекларували курс на демократичні реформи, відносно Молдови (та й інших колишніх союзних республік) Москва продовжила політику союзного керівництва, надаючи політичну та військову допомогу проросійським сепаратистам. Присутність такого потужного російського військового об'єднання, як 14-та армія, стала вагомим чинником дестабілізації регіону.

У ситуації невизначеності, що запанувала після розпаду СРСР, у Придністров'ї створено незаконні збройні формування, які отримували озброєння від російських військових. До кінця 1991 р. сепаратисти взяли під контроль усі райони Лівобережжя Дністра та м. Бендери. Намагання молдовського керівництва відновити конституційний порядок у Придністровському регіоні за допомогою сил безпеки у березні 1992 р. призвело до бойових дій, у яких, поряд із місцевими іррегулярними угрупованнями (Республіканська гвардія, козаки), брали участь громадяни Росії та України (УНСО). Кульмінацією конфлікту стала битва за Бендери 19–21 червня 1992 р., яка завдяки безпосередньому втручанням підрозділів російської армії завершилася перемогою сепаратистів.

21 липня 1992 р. президенти Росії та Молдови підписали Угоду про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту у Придністровському регіоні Республіки Молдова, що була парафована також президентом Придністровської Молдавської Республіки І. Смирновим. Передбачалося припинення вогню, розведення протиборчих сторін і створення демілітаризованої зони, формування миротворчих сил, що склалися б з російського, молдовського і придністровського контингентів, а також Об'єднаної контрольної комісії (ОКК), яка мала діяти на основі консенсусу. У підпорядкування комісії передавалися вищезазначені миротворчі сили. 14-я армія повинна була дотримуватися нейтралітету, а її майбутній статус і умови виведення з Молдови – стати предметом переговорів між Москвою і Кишиневом.

Внаслідок конфлікту загинуло близько 1000 осіб, з яких понад 400 – мирні жителі. Поза контролем Молдови опинилася 1/8 території країни, де проживала 1/6 населення та розташовувалася третина промислового потенціалу республіки.

Основним політичним наслідком військової фази конфлікту стало те, що Придністров'я визнано стороною конфлікту, незаконні збройні формування були легітимізовані Угодою від 21 липня 1992 р., а Росія, яка де-факто також була стороною конфлікту, отримала статус посередника.

У спільній заяві президента Республіки Молдова Мірчі Снегура та керівника Придністровської адміністрації («президента ПМР») Ігоря Смирнова від 28 квітня 1994 р. сторони домовилися прибрати «всі бар'єри, що перешкоджають нормальному

здійсненню господарчо-економічних та соціально-культурних зв'язків, забезпечити їх відновлення та розвиток», а також налагодити взаємовигідні зв'язки в економічній, торговельній, кредитно-фінансовій та інших сферах²⁴.

У 1996 р. Україна офіційно заявила про готовність долучитися до переговорного процесу з придністровського врегулювання. У спільній заяві президентів України, Республіки Молдова та Російської Федерації про якнайшвидше політичне врегулювання придністровського конфлікту, підписаній 19 січня 1996 р. у Москві, сторони зобов'язалися вжити всіх заходів для сприяння переговорному процесу з врегулювання конфлікту та ухвалення документа про особливий статус Придністров'я як складової частини єдиної та територіально цілісної Молдови. Україна та Російська Федерація також висловили свою готовність стати державами – гарантами дотримання статусу Придністровського регіону²⁵.

Московський меморандум (1997 р.). Важливим етапом у процесі врегулювання став Меморандум про принципи нормалізації відносин між Республікою Молдова і Придністров'ям (Московський меморандум або Меморандум Примакова), що був підписаний 8 травня 1997 р. президентом Молдови Петру Лучинським і керівником Придністровської адміністрації Ігорем Смирновим, за посередництва Російської Федерації, України та ОБСЄ. Згідно з цим Меморандумом, Молдова та Придністров'я, які визначено «сторонами» конфлікту, домовились про відмову від застосування сили і продовження встановлення «державно-правових відносин». Згідно документа, статус Придністров'я, «буде ґрунтуватися на принципах взаємно узгоджених рішень», а зовнішня політика Молдови будуватиметься за участі Придністров'я у питаннях, що «зачіпають його інтереси». Придністров'я мало отримати право на самостійні «міжнародні контакти в економічній, науково-технічній і культурній сферах, а в інших галузях – за згодою сторін».

Започаткувався формат переговорів «3+2», у якому Молдова та Придністров'я були сторонами, а Російська Федерація, Україна та ОБСЄ – гарантами переговорного процесу.

10 листопада 1997 р. між Молдовою та Придністров'ям підписано Угоду про організаційні основи соціально-економічної співпраці.

Під час Стамбульського саміту ОБСЄ 18–19 листопада 1999 р. Російська Федерація взяла на себе зобов'язання вивести до 2002 р. озброєння та війська (у квітні 1995 р. Генеральний штаб Збройних сил Російської Федерації розформував 14-у

²⁴ Заявление руководителей Молдовы и Приднестровья 28 апреля 1994 года. URL : http://mid.gospmr.org/misc/docs_pproc/1994/%D0%B7%D0%B0%D1%8F%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B9%20%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%8B%20%D0%B8%20%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8C%D1%8F%2028.04.94.pdf

²⁵ Спільна заява Президентів України, Республіки Молдова та Російської Федерації про якнайшвидше політичне врегулювання придністровського конфлікту. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_007#Text

гвардійську загальновійськову армію і перейменував її на Оперативну групу російських військ у Придністровському регіоні Республіки Молдова (ОГРВ ПРРМ). Проте, свої зобов'язання Росія виконала лише частково,

Меморандум Козака (2003 р.) На парламентських виборах у Молдові в лютому 2001 р. перемогла Партія комуністів, яка проголошувала політику зближення з Росією. Парламент обрав президентом (таку процедуру вперше реалізовано після конституційної реформи) лідера молдовських комуністів Володимира Вороніна, який здійснив нову спробу врегулювати Придністровський конфлікт.

Так, 16 травня 2001 р. В. Воронін та І. Смирнов під час зустрічі у Тирасполі підписали низку документів, зокрема протокол про взаємне визнання на території Придністров'я та Республіки Молдова документів, що видаються компетентними органами Сторін (свідоцтва про реєстрацію актів громадянського стану, посвідчення особи та паспорти, посвідчення водіїв, свідоцтва про реєстрацію автотранспортних засобів та номерних знаків, документи про освіту, документи нотаріальних установ, свідоцтва про державну реєстрацію юридичних осіб, трудові книжки, пенсійні посвідчення та документи, що підтверджують право на пільги, посвідчення, дозволи, ліцензії, сертифікати та інші документи). Також підписано протокол про гармонізацію податкового та митного законодавства, у якому сторони вирішили взяти за основу імпортно-експортних операцій податкове та митне законодавство «з урахуванням вимог Світової організації торгівлі та Світової митної організації, а також законодавств країн-учасниць СНД та Європейського співтовариства»²⁶.

Проте, за кілька днів до тираспольської зустрічі, 11 травня 2001 р. керівник Придністровської адміністрації видав «указ» «Про паспорт громадянина ПМР», який викликав негативну реакцію з боку Кишинєва. Президент Молдови виступив із заявою щодо невідповідності цього указу досягнутим раніше домовленостям. В. Воронін закликав керівництво Придністров'я переглянути та скасувати це рішення, у протилежному випадку він залишав за собою право не застосовувати до паспортів дію Протоколу від 16 травня 2001 р. (про взаємне визнання на території

²⁶ Протокольное решение о гармонизации налогового и таможенного законодательств. URL : [http://mid.gospmr.org/misc/docs_pproc/2001/2001-05-16-\(Ru\)-%D0%A2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C-%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%BE%20%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf](http://mid.gospmr.org/misc/docs_pproc/2001/2001-05-16-(Ru)-%D0%A2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C-%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%BE%20%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf)

Придністров'я та Республіки Молдова документів, що видаються компетентними органами Сторін)²⁷.

«Паспортне питання» стало поворотним моментом у відносинах між Кишиневом та Тирасполем, проте пошук методів врегулювання не припинився. Ідеологом нового плану став перший заступник глави адміністрації президента Росії Дмитрій Козак. Згідно з його пропозиціями, Молдова мала перетворитися на «асиметричну федерацію», а «ПМР» і Гагаузія – отримати особливий статус, можливість мати власні органи законодавчої, виконавчої та судової влади, власні Конституцію і законодавство, державну власність, самостійний бюджет і податкову систему, а також власну символіку та інші атрибути автономного статусу. Діловодство в усіх органах державної влади та органах місцевого самоврядування мало здійснюватися молдавською і російською мовами. Придністров'я та Гагаузія також отримували можливість блокувати законопроекти, небажані для автономій. Молдова зобов'язувалася дотримуватися нейтралітету, а також надати Росії право на розміщення російських військ на території Придністров'я терміном на 20 років як гарантів урегулювання конфлікту.

Документ було парафровано і Молдовою, і Придністров'ям, однак в останній момент президент Володимир Воронін відмовився підписувати «план Козака». Наслідком стало чергове погіршення відносин між Кишиневом та Тирасполем²⁸.

План Ющенка («7 кроків до демократії») та митна криза 2006 р.
Представлений президентом України на саміті ГУАМ 22 квітня 2005 р. план передбачав «демократизацію» Придністров'я, а також проведення вільних і демократичних виборів до Верховної Ради регіону, контроль за проведенням яких мали забезпечити Європейський Союз, ОБСЄ, Рада Європи, Росія, США, Україна та інші демократичні держави.

На розвиток цього плану Молдова ухвалила додаткові резолюції, якими передбачався розпуск придністровської міліції та так званого Міністерства державної безпеки – фактично промосковської мілітаризованої структури, вільна діяльність на території Придністров'я молдовських політичних партій, молдовських і міжнародних засобів масової інформації та розвиток громадянського суспільства. Крім того, парламент Молдови вимагав, щоб на виборах у Придністров'ї всі кандидати мали молдовське громадянство. Окремою вимогою була демілітаризація Придністров'я, зокрема виведення з його території російських миротворчих військ і припинення незаконної транскордонної торгівлі.

²⁷ Заявление Президента Республики Молдова. *Независимая Молдова*. 04 липня 2001 р.

²⁸ Belitser, Natalya (2013): Transnistrian Conflict: State of Affairs and Prospects of Settlement/ BLACKSEANEWS, 27/01/2013 – Available at. URL : <https://www.blackseanews.net/en/read/55025>

Згодом щодо згаданих резолюцій ухвалено Закон № 173 про основні положення особливого правового статусу населених пунктів лівобережжя Дністра (Придністров'я). Проте, «ПМР» його не визнала і, як наслідок, План Ющенка було згорнуто.

У листопаді 2005 р. у відповідь на звернення президентів України і РМ створено Європейську місію з прикордонної допомоги Україні та Молдові (EUBAM), яка мала сприяти модернізації контролю на українсько-молдовському кордоні. Це була одна з чотирьох цивільних місій, розгорнутих у рамках Спільної політики безпеки і оборони ЄС на пострадянському просторі²⁹.

У березні 2006 р. після тривалих переговорів Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 112-р щодо митного оформлення товарів і транспортних засобів, що ввозяться в Україну з Молдови, згідно з яким українська митниця припинила обслуговування вантажів без митного оформлення на території Молдови. Це було сприйнято Тирасполем як «економічна блокада» Придністров'я.

10 березня депутати Державної думи РФ виступили із заявою, де зазначили, що «наведення порядку на кордоні України і Молдови», насправді є нічим іншим, як економічними санкціями проти Придністров'я, порушенням його права на особливий статус, визначений міжнародно-правовими документами, і висловилися за відновлення митного режиму, котрий існував до 3 березня 2006 р.³⁰

У відповідь на дії Молдови Росія застосувала проти неї економічні санкції, запровадивши обмеження на експорт молдовських вин, що завдало країні серйозних збитків. Також у 2006 р. російський «Газпром» удвічі підвищив тариф на поставлений у Молдову газ – з 80 дол. США до 160 дол. США за 1000 кубометрів³¹. Російська сторона надіслала до Придністров'я так званій гуманітарний конвой.

17 вересня 2006 р. у «ПМР» відбувся референдум щодо незалежності республіки, на якому близько 97 % населення висловилися за відокремлення регіону від Республіки Молдова та його подальше входження до складу Російської Федерації.

Конфліктна ситуація призвела до дворічного блокування переговорного процесу між сторонами конфлікту.

Мезебергська ініціатива. 5 червня 2010 р. на зустрічі Президента Російської Федерації Д. Медведева та канцлера ФРН А. Меркель підписано меморандум, який передбачав «розглянути можливість створення Комітету Росія – ЄС з питань

²⁹ Досвід врегулювання конфліктів у світі. Уроки для України. Дослідження Інституту світової політики. 2016. С. 10. URL : http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Conflict_Lessons-for-Ukraine_01-36_ukr.pdf?fbclid=IwAR3SurEXjkwJLR9h38f5Cm1WdnV30qy71ntz7DpaEdh-AUu18H421rXcSQ

³⁰ Об обострених ситуации вокруг Приднестровья в связи с введением властями Украины и Молдавии нового таможенного режима на приднестровском участке украинско-молдавской границы. URL : <https://customs.gospmr.org/wp-content/uploads/2015/03/Zayavlenie-gosdumy-10.03.2006.pdf>

³¹ Харитонов Н. И. Социально-экономическое развитие Приднестровской Молдавской Республики : проблемы и перспективы (1990–2012 гг.). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-ekonomicheskoe-razvitiye-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-problemy-i-perspektivy-1990-2012-gody/viewer>

зовнішньої політики і безпеки на міністерському рівні». Документ зумовлював співпрацю Росії та Європейського Союзу «у напрямі вирішення придністровського конфлікту у форматі «5+2».

У листопаді 2010 р. уряд ФРН організував конференцію стосовно «заходів зміцнення довіри» у процесі молдовсько-придністровського врегулювання, яка стала щорічним заходом.

Наприкінці 2011 р. новим керівником Придністровської адміністрації обрано 43-річного Євгена Шевчука. Він виграв вибори як у колишнього керівника Ігоря Смирнова, так і у Анатолія Камінського, і саме на нього робила ставку Москва. У 2011 р. відновилися переговори у форматі «5+2». У 2012 р. учасникам перемовин вдалося узгодити документ «Принципи та процедури проведення переговорів» і попередньо скоординувати порядок денний, розбитий на три «кошика» (соціально-економічні питання, правові та гуманітарні питання і всеосяжне врегулювання). Вперше за десять років, на зустрічі міністрів закордонних справ ОБСЄ у 2012 р. ухвалено заяву про переговорний прогрес з придністровського врегулювання.

Рада ЄС призупинила дію візових санкцій щодо керівництва Придністров'я, представникам регіону запропоновано взяти участь у підготовці Угоди про Асоціацію Молдови та ЄС. Робочі відносини між прем'єр-міністром Молдови Владом Філатом та керівником адміністрації «ПМР» Євгеном Шевчуком дозволили досягти певних домовленостей, поживавити економічні та гуманітарні контакти між Придністров'ям і Молдовою. Досягнуто домовленості про встановлення прямого телефонного зв'язку, відновлено пасажирські (за маршрутом Кишинів – Тирасполь – Одеса) та вантажні залізничні перевезення через придністровську територію.

Молдова скасувала штрафи за порушення правил перебування на своїй території для мешканців Придністров'я, що мають іноземне (російське або українське) громадянство. Зріс обсяг торгівлі між сторонами, чому сприяла відміна Тирасполем 100-відсоткового мита на ввезення товарів з Правобережжя, запровадженого у 2006 р. Тирасполю запропоновано брати участь у переговорах ЄС і Молдови про створення зони вільної торгівлі (ЗВТ)³².

Проте, період взаємодії завершився доволі швидко. Придністровська сторона звинуватила Молдову у небажанні йти на поступки. За твердженням придністровської сторони, крім реєстрації в Республіці Молдова і подвійного митного оформлення експортних вантажів, молдовська сторона почала вимагати від придністровських підприємств вести діловодство за її стандартами, а також імпорт вантажів у «ПМР» – тільки через молдовські митні пости³³. Ця вимога є цілком логічною з точки зору

³² ЄС пригласил Приднестровье присоединиться к зоне свободной торговли. URL : <https://www.rosbalt.ru/world/2012/12/04/1066773.html>

³³ Приднестровье вернуло пошлины на молдавские товары. URL : <https://point.md/ru/novosti/politika/pridnestrovje-vernulo-poshlini-na-moldavskie-tovari>

національних інтересів Молдови, проте її негативно сприйняли у «ПМР». У вересні 2012 р. Є. Шевчук ухвалив рішення про відновлення спеціального мита на молдовські підакцизні товари, що ввозилися до Придністров'я.

У цілому Мезебергська ініціатива провалилася. Комітет Росія – ЄС так і не було створено, а після нетривалих контактів керівництва Молдови та Придністров'я сторони повернулися до стану холодної війни. Проте саме у цей час відбувся перехід до тактики «малих кроків», яка була підтримана ЄС та ОБСЄ.